

Ola Sigurdson, *Theology and Marxism in Eagleton and Žižek: A Conspiracy of Hope*. New York: Palgrave MacMillan, 2012. 253 sid.

Då det är 25 år sedan Berlinmurens fall och marxismen gick in i en kraftig lågkonjunktur är det intressant att läsa Ola Sigurdsons bok om hur starkt intresset för marxism och teologi har blivit inom politisk filosofi. Om början av 90-talet, enligt Sigurdson, var årtiondet då "historiens slut" utropades och sekulariseringsteoretikerna tyckte sig se religionernas slutparantes har det sedan drygt ett decennium tillbaka skett en "teologisk vändning". Särskilt förvånande är det nyvunna intresset för teologi bland vänsterradikala tänkare, vilket sociologen Göran Therborn har påpekat.

Förhållandet mellan marxism och teologi är inte helt nytt men den utveckling som har skett inom detta område de senaste decennierna ger en god anledning till att se närmare på hur detta tar sig uttryck. Uppgiften genomför Sigurdson på ett pedagogiskt och skarpsynt sätt med utgångspunkt i två nutida vänstertänkare. Den förste är den brittiske litteraturteoretikern och filosofen Terry Eagleton. Sigurdson beskriver honom som en katolsk agnostiker som tagit starka intryck av thomisten Herbert McCabe. Den andre är den slovenske sociologen och filosofen Slavoj Žižek som med sina populärkulturella referenser och sin provocativa humor blivit något av ett YouTube-fenomen. Hos Žižek ser Sigurdson en protestantisk ateist vars omfattande verk om tysk idealism och psykoanalys har gjort Hegel och Lacan till självklara delar av sin filosofi och teologi.

På ett pedagogiskt sätt tar Sigurdson läsaren igenom den kristna trons huvuddelar (tron, Gud, ondska, fri vilja och framför allt eskatologi och hopp) enligt Eagleton och Žižek. Eagletons katolska ådra blir tydlig i hans syn på människans natur som "moderately rational" men också i hans syn på förhållandet mellan natur och nåd. Det blir i sin tur påtagligt i hans ideologikritik som ser potentialiteten till det sant emancipatoriska som ett frö i det nuvarande ideologiska läget. Förhållandet mellan ideologi och icke-ideologi kan alltså, enligt Eagleton, förstås i analogi med en thomistisk förståelse av förhållandet mellan natur och nåd. Hoppet för Eagleton blir ett sorts "hopp trots allt" i en profetisk och eskatologisk anda. Här framstår Žižek som en skarp kontrast när han outtröttligt lyfter fram nödvändigheten av mötet med "det reala" som något radikalt annorlunda än "det symboliska". Tro är, enligt Žižek, att vara pånyttfödd och det gör att man kan se på existensen på ett sätt som bryter med varje tidigare föreställning om den. Om Eagleton betonar att det finns någon sorts kontinuitet, betonar Žižek brottet, diskontinuiteten och traumat. Žižeks hopp står på så sätt i en mer apokalyptisk tradition.

Givetvis talar Žižek om tron som övertygad ateist men för att bli en "riktig" ateist och dialektisk materialist, såsom Žižek förstår det, måste man gå igenom den genuint kristna erfarenheten av Guds död på kor-

set. Korset befriar människan både från idén om en transcendent Gud, när Gud uttömmar sig själv i sin son, och den sublimerade guden á la Feuerbach, när Kristus ropar "Min Gud, min Gud...", vilket i sin tur ställer människan inför "det reala" – Gud är en icke-gud.

I sin genomgång tydliggör Sigurdson på ett övertygande sätt förhållandet, särskilt i Žižeks fall, mellan marxismen och teologin. Ytterst bygger förhållandet på, som bokens undertitel säger, "a conspiracy of hope". En sådan konspiration har möjligheten att både gå bortom nuvarande uppfattningar om lag och rätt och bryta med den rådande ideologin. Men för att det ska vara möjligt behövs det eskatologiska hoppet som ett utopiskritiskt redskap för att inte kritiken ska reduceras till en optimistisk framtidsvision. Bilden av det nya Jerusalem behövs för att se hur gammalt det nuvarande är, skriver Sigurdson. Här skulle jag önska en mer kritisk genomgång av inte minst Žižek vars decisionism har blivit hårt kritiserad och anklagad, i synnerhet från annat marxistiskt håll, för att vara alltför oberäknelig och våldsam.

Sigurdsons frågeställning om förhållandet mellan marxism och teologi sträcker sig längre än det uppenbara att de använder teologiska modeller i sina verk. Han undrar om det till och med är så att den teologiska vändningen hos dessa marxistiska tänkare innebär att deras politiska filosofi är omöjlig utan teologin. Med andra ord är frågan om förhållandet är historiskt och stundom faktiskt eller till och med strukturellt? Sigurdsons slutsats är att både Eagletons och Žižeks tänkande är starkt kopplat till teologin fast med tydliga "konfessionella" skillnader. Det skulle bekräfta och även överskrida Karl Löwiths tes att marxismen är en sekulariserad form av judisk-kristen messianism. Om påståendet inte skulle gälla för Marx själv, så gäller det helt klart för Eagleton och Žižek.

Sigurdsons genomgång av Eagletons och Žižeks användning av och förhållande till teologin är tydlig och gedigen. Den upprepande växlingen mellan utläggande analys av författarnas omfattande och ständigt växande verk och de teologihistoriska exkurserna gör innehållet tillgängligt och fördjupande. Det jag frågar mig är om inte boken skulle ha blivit än mer intressant om författaren i slutet hade skrivit fram sin egen position tydligare. Om det är så att Sigurdson ser så positivt som det kan verka på Eagletons och Žižeks teologiska bidrag i synen på hopp, eskatologi och apokalyptik hade det kunnat utgöra ett intressant perspektiv till Jayne Svenungssons senaste bok (*Den gudomliga historien: profetism, messianism och andens utveckling*, 2014.) som kritiserar bland annat Žižeks apokalyptism.

Trots detta fungerar *Theology and Marxism* som en mycket bra introduktion till två nutida politiska tänkare som konstruktivt behandlar teologin. Särskilt uppskattade jag beaktandet av Žižeks djuplodande

psykoanalytiska insikter som säkert kan bidra till en vidare teologisk reflektion.

Tobias Blomberg,
Masterstudent, Lund

Sigurd Bergmann, *Religion, Space and Environment*. New Brunswick (USA) och London (UK): Transaction Publishers, 2014. 498 sid.

Sigurd Bergmann är ekoteolog och förgrundsgestalt inom religion och ekologi samt professor i religionsvetenskap i Trondheim. I *Religion, Space and Environment* ser Bergmann till religionens roll för att människan skall känna sig hemma i världen. Religion hjälper människan att situera sig i världen och den religiösa perceptionen, praktiken, känslorna är nära knutna till den miljö som de uppstår i. Givet att vår tid karaktäriseras av mobilitet och förändring så sätts förmågan att göra sig hemma på hårda prov.

Boken har sex tematiska delar. "Hem" ser till religionens betydelse för att vi kan känna oss hemma i världen. "Jorden" vidgar perspektivet till sakrala geografier och rör sig från Mayakulturen till modern ekospiritualitet. "Landskapet" diskuterar kolonialisering och sakralisering av landskapet. Fjärde delen tar sig an frågan om hur klimatförändringar förändrar religioner, och nästföljande avsnitt ser hur mobilitet möjliggjorts av teknologin. Därefter ges en teologisk reflektion utifrån trinitarisk teologi som kontrasterar den levande ande som är närvarande i världen, till exempel på heliga plaster, med samtidens fetischism där allt blir en vara. Avslutningsvis knyts allt ihop med hjälp av Roy Anderssons film *Du levande*. Boken är ett resultat av föreläsningar som Bergmann hållit på skilda håll i världen under de senaste åren och både konstvetenskapliga perspektiv och klassisk litteratur berikar diskussionen som sträcker sig från poeter som Goethe och Rilke, till samtida tänkare som Edward W. Soya, geograf och grundare av 'critical urban studies'.

Centralt är begreppet "Beheimatung", som betecknar processen "of making oneself at home" och som kräver reflektion, eftersom det är snarlikt begreppet 'Heimat'. Heimat-begreppet var centralt inom nazismen, där det knöts till rasistiska 'Blut und Boden' föreställningar, och Bergmann tydliggör skillnaderna: Heimat är statiskt, förknippat med födelseplats och skiljer sig diametralt från Beheimatung som betonar rörlighet, något skapat, som han själv formulerar. 'Making oneself at home' låter sig inte enkelt översättas med att finna sig tillrätta, det finns ett aktivt handlande, snarare att göra sig hemma i världen. Känslan av tillhörighet, är också längtan efter att höra hemma. I en traditionell transcendentalism tar det sig uttryck i en längtan till något 'bortom' som är central i den mänskliga existensen. Teologin har ofta lagt fokus på tid, men Bergmann vänder sig till 'lived religion' och forskningsperspektivet 'The Spatial Turn'.

'The Spatial Turn' lägger fokus på platsen, det rumsliga och studerar exempelvis sakrala geografier såsom tempelruiner. Men en plats vi alla kan förhålla oss till, och som får allt starkare betoning i tider av globalisering och klimatförändringar, är platsen vi alla delar: planeten vi bebod, "the Earth".

'The Spatial Turn' utmanar inte bara teologin i förhållande till platsens teologi utan även i förhållande till de ekologiska frågorna. Bergmann menar att dessa kan knytas samman, bland annat i den växande miljörelsen, men även i andra sociala rörelser som bidrar till en civilisationskritisk diskussion.

För det är inte bara rörlighet, migration och globalisering, som präglar samtiden, utan även klimatförändringar, och det är en problematik som påtagligt kommer att förändra våra levnadsvillkor. Bergmann frågar: Hur påverkar natur i allmänhet och antropogena klimatförändringar i synnerhet religion och kultur? Bergmann hävdar att "In the face of dangerous changes in climate and water systems, /.../Christianity needs to accelerate its turning towards 'space'". Idag ställs den kristna världsbilden och ekoteologin inför stora utmaningar.

Problematiken som Bergmann inringar – människans sökande efter ett hem i världen och betydelsen av platser som platser som vi kan längta till, leva på och kalla heliga – möter idag en mycket påtaglig verklighet. Inte bara i förhållande till flyktingars sökande efter en ny plats att leva på, utan också i situationer då platser hotas av förstörande exploatering av naturresurser och ställer människorna som bebod eller knyter an till platsen inför stora känslomässiga och faktiska förluster. Bergmann pekar på en av våra stora samtidsfrågor när han skriver: "In the context of climate-related migrations, whether one is able to create a home in a strange place, new place might decide their fate as well as the capacity for social and ecological peace. But having the ability to make oneself at home will also determine whether those who remain in a place can deal with those who relocate to that same place."

Konkreta exempel på miljöförstörelse, klimatförändringar och därpå följande konflikter och migration kan ses runt om i världen. I Sverige ser vi gruvdrift i förhållande till den samiska befolkning, på den afrikanska kontinenten är problemen stora med jordrofferi där företag tillskansar sig mark, vilket driver människor på flykt. Ofta hamnar de i kåkstäder i växande megastäder i det globala syd eller som flyktingar om de tar sig till västvärlden. Klimatförändringar, extrema väder tillstånd och översvämningar, tvingar människor på flykt. Här blir inte bara de etiska frågorna gällande global rättvisa, utan också de samhälleliga och därmed också politiska aspekterna tydliga.

Trots att Bergmann diskuterar frågor med stor bärkraft för påtagliga historiska skeenden i samtiden så är det oftast inte de konkreta exemplen han förhåller sig till. Här blir måhända de konstvetenskapliga, filoso-